

Facultat de Dret

Memòria del Treball de Fi de Grau

ELS PACTES SUCCESSORIS EN EL DRET CIVIL BALEAR I LES SEVES CONSEQÜÈNCIES FISCALS

Miquel Morro Villalonga

Grau de Dret

Any acadèmic 2018-19

DNI de l'alumne 43189561T

Treball tutelat per Pedro A. Munar Bernat.
Departament de Dret Civil.

S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació

Autor		Tutor	
Sí	No	Sí	No
☒		☒	

Resum

Els pactes successoris són un mètode de delació successòria, que es caracteritza en què permet deixar bens i drets a l'hereu abans de la seva defunció. Aquest instrument està prohibit en el dret comú per l'article 1271 del Codi Civil. En canvi els veïns civils de les comunitats amb drets civils específics com el País Basc, Galícia, Navarra, Aragó, Catalunya i les Illes Balears, si que tenen l'opció d'utilitzar aquesta eina. Els pactes successoris, i en especial la definició, en els darrers temps han cridat l'atenció per mor del seu favorable tractament fiscal. Avui en dia es possible deixar l'herència o part de l'herència als fills/filles (també als nets/netes legitimaris) sense morir i com hem dit amb un impacte fiscal molt reduït. La definició és considerada jurídicament com un pacte successori, la qual cosa implica ser tractat de la mateixa manera que una herència als efectes de l'Impost de Successions, és a dir, és pagaria un 1% si es tractava d'una donació de pare a fill. En tractar-se d'una adjudicació *mortis causa* i aplicant l'article 33.3.b) de la Llei 35/2006, de 28 de novembre, de l'Impost sobre la Renda de les Persones Físiques: «S'estimarà que no existeix guany o pèrdua patrimonial en els següents supòsits (...) amb ocasió de transmissions lucratives per causa de mort del contribuïent». Per tant en pactes successoris no es paga IRPF. En principi el pacte successori en estar subjecte a l'Impost sobre Successions i Donacions, no resta subjecte a l'Impost sobre Transmissions Patrimonials i Actes Jurídics Documentats. En el que respecta a l'impost sobre l'increment del valor dels terrenys de naturalesa urbana és clar que l'ha d'abonar l'instituit. El dubte és el termini per a la seva presentació. La norma relativa no fa cap esment a la mort del causant, es limita a indicar que el termini serà de sis mesos prorrogables fins a un any a sol·licitud del subjecte passiu, amb tots els beneficis fiscals establerts per a les transmissions "*mortis causa*". Els beneficis fiscals evidents de la definició i el finiment han estat determinants a l'hora que Menorca s'incorporà com a territori on la definició és vigent i que les Pitiüses hagin reclamat la continuïtat del pacte successori en la Compilació.

Paraules clau del treball: Dret civil balear, pacte successori, definició, finiment, tractament fiscal de la definició i el finiment.

ÍNDIX

1. Introducció.
2. Aspectes generals dels pactes successoris.
 - 2.1. Què són?
 - 2.2. Origen històric.
3. Els pactes successoris en el dret específic del País Basc, Navarra, Galícia, Aragó, Catalunya i Balears.
 - 3.1. País Basc.
 - 3.2. Navarra.
 - 3.3. Galícia.
 - 3.4. Aragó.
 - 3.5. Catalunya.
 - 3.6. Illes Balears.
4. Els pactes successoris en la Compilació del Dret Civil Balear.
 - 4.1. Orígens històrics.
 - 4.2. Problemes actuals.
 - 4.3. L'objecte de la definició. L'abast dels drets definits. La seva interpretació històrica.
 - 4.4. La problemàtica del testament anterior.
 - 4.5. L'eficàcia negocial. Els trencaments de l'eficàcia.
 - 4.6. Propostes de solució. Les sentències del Tribunal Superior de Justícia de Balears en relació a l'eficàcia negocial.
 - 4.7. Computació i determinació de la llegítima quan un dels legitimaris ha definit els seus drets legitimaris.
 - 4.8. La preterició.
 - 4.9. La premoriència del definit.
5. La definició a Mallorca i Menorca.
 - 5.1. Què és la definició?
 - 5.2. Problemes teòrics.
6. El «finiment» de llegítima a les Pitiüses.
7. Les conseqüències fiscals.
 - 7.1. Anàlisi per tipus impositius.
 - 7.1.1. La fiscalitat dels pactes successoris a l'impost de successions i les donacions.
 - 7.1.2. La fiscalitat dels pactes successoris en l'IRPF.
 - 7.1.3. La fiscalitat dels pactes successoris en la fiscalitat indirecta (Impost sobre Transmissions Patrimonials i Actes Jurídics Documentats).
 - 7.1.4. La fiscalitat dels pactes successoris a l'impost sobre l'increment del valor dels terrenys de naturalesa urbana.
 - 7.2. Anàlisi per illes.

7.2.1. Menorca.

7.2.2. Les Pitiüses.

8. Conclusions.

9. Vocabulari.

10. Bibliografia.

1. Introducció.

En aquest treball, primer de tot veurem el que són els pactes successoris en general, i què són en la seva concreció a les diferents comunitats autònomes, i després arribarem al nucli del treball, que són els pactes successoris a les Balears. Farem esment a l'origen d'aquestes figures i després les analitzarem, començant per la «definició», que és el pacte successori propi de Mallorca i Menorca i

per acabar analitzarem el «finiment» (castellà *finiquito*), que és el pacte successori d'Eivissa. També repassarem per damunt la resta de pactes successoris presents a l'estat espanyol.

Aquesta part inicial consistirà en una anàlisi històrica i teòrica d'aquestes figures, per a entrar després en les seves conseqüències fiscals. No podem deixar a un costat l'aspecte fiscal d'aquestes figures del dret específic balear, que presenten la singularitat que encara que es tracti de donacions en vida del causant, es tributen com si fossin una successió *mortis causa*. En aquesta segona part comentarem com els pactes successoris afecten les diferents figures impositives i a partir de quina base jurídica. També veurem com això es concreta a cada una de les illes.

2. Aspectes generals dels pactes successoris.

2.1. Què són?

Els pactes successoris són una alternativa clara i molt utilitzada de l'ordenació de la successió testamentària. Són un mètode de delació successòria, que es caracteritza en què permet deixar bens i drets a l'hereu abans de la seva defunció. Per tant, i en poques paraules, suposa un lliurament de l'herència en vida.¹

Com a requisit general, els pactes s'han de formalitzar obligatòriament per escriptura pública i són irrevocables.

Aquest instrument està prohibit en el dret comú per l'article 1271 del Codi Civil: *“Sobre la herencia futura no se podrá, sin embargo, celebrar otros contratos que aquéllos cuyo objeto sea practicar entre vivos la división de un caudal y otras disposiciones particionales, conforme a lo dispuesto en el artículo 1056”*.

En canvi els veïns civils de les comunitats amb drets civils forals i especials com són: el País Basc, Galícia, Navarra, Aragó, Catalunya i les Illes Balears, sí que tenen l'opció d'utilitzar aquesta gran eina. Els pactes successoris de cada territori tenen moltes similituds, però són diferents.

2.2 Origen històric.

A les civilitzacions més antigues ja existia una manera molt semblant al pacte successori per ordenar la successió. En els antics drets orientals no existia la figura del testament, per tant a Babilònia, Assíria, Egipte i Grècia hi havia actes jurídics amb molta similitud als pactes successoris.

Però els pactes successoris no tenen un nomenament explícit fins que neix el dret romà. En el dret romà la successió tenia principalment un caràcter polític, perquè les famílies necessàriament havien de tenir un cap per mantenir l'ordre i defensar-se dels enemics. L'hereu es convertia, en aquest context, en el nou cap de família, a qui es transmetia el patrimoni del causant. En època històrica, la família ja havia deixat de ser un òrgan polític. però els principis successoris es varen mantenir vigents, principalment perquè d'aquesta manera es reforçava la figura de l'hereu, que és la pedra clau de la successió romana.

Per tant, els principis més importants en el dret romà són que tot testament ha d'incloure la institució d'hereu; la universalitat de la successió de l'hereu, ja que es posiciona en el lloc de l'antic titular i el succeeix en el conjunt dels seus béns, drets, deutes, accions i obligacions; el principi de la

¹. ARTAMENDI GUTIERREZ, Alberto. «Visión integral de la fiscalidad de los pactos sucesorios». «Actualidad Jurídica Uribe Menéndez» 42 (gener-maig de 2016).

perdurabilitat de la institució d'hereu, encarnat en el vell aforisme «*semel heres semper heres*», i el principi d'incompatibilitat de les dues successions, ja que l'hereu està cridat a tots els béns i en principi no poden quedar béns vacants, a diferència d'altres ordenaments jurídics com per exemple el dret comú espanyol.

A la Península Ibèrica, encara que els pactes successoris anteriorment ja havien estat reconeguts durant l'imperi visigot, amb la codificació de les *Partidas* es prohibiren, encara que la prohibició no era total, ja que existien excepcions. Però amb el Codi Civil de 1851, de García Goyena, s'instal·là la prohibició absoluta d'aquests pactes. Efectivament, l'article 1271 del Codi Civil prohibeix els pactes successoris, en canvi resten permesos on regeixen drets civils forals i específics, com és el cas del País Basc, Navarra, Galícia, Aragó, Catalunya i Balears. Aquests pactes, tenen punts en comú, però són diferents depenent de la comunitat autònoma.

Tradicionalment, la seva regulació era molt antiga, no havia estat adaptada, i resultava més útil per interpretar capitulacions patrimonials que no com a instrument de planificació successòria. A l'actualitat, el nou sistema de successió contractual és molt més obert i flexible, encara que els pactes sols es poden atorgar amb el conjuge o convivent, amb la família d'aquest o amb la família pròpia, dins d'un cert grau de parentiu per consanguinitat o afinitat.

La conseqüència d'aquesta major adaptació i flexibilitat és, entre altres coses, que hi ha molta gent que reclama que es derogui la llei de prohibició de pactes successoris en el règim comú, ja que consideren que és una eina molt útil.²

3. Els pactes successoris en el dret específic del País Basc, Navarra, Galícia, Aragó, Catalunya i Balears

Ja hem comentat que en el dret comú espanyol, els pactes successoris estan prohibits per l'article 1271 del Codi Civil. Ara passarem a analitzar els diferents drets autonòmics, on sí que es permeten aquests pactes, ja que el sistema dels drets forals es caracteritza per una major permissivitat de la validesa de la successió contractual. En el 1978 a Espanya es configurà el sistema de comunitats autònomes, i en aquest marc constitucional i estatutari sis territoris varen mantenir el seu sistema propi de normativa successòria al marge del Codi Civil.

3.1. País Basc.

La regulació es trobava recollida a la Llei 3/1992, d'1 de juliol, de Dret Civil Foral del País Basc i igual que a les Illes Balears el seu àmbit d'aplicació es divideix entre els territoris que formen la Comunitat Autònoma. Els articles 74 a 83 regulen els territoris de Bizcaia, Llodio i Aramaio; l'article 134 regula el "Fuero de Ayala" i a Guipúscoa hi ha el "Caserio Guipuzcoano", que es trobava als articles 179 i 188 de l'esmentada llei. A part, hi ha certes àrees geogràfiques excloses d'aquesta regulació, molt importants demogràficament, i a les quals s'hi aplica tan sols el Codi Civil. La Llei 3/1999, de 26 de novembre, de modificació de la LDCFPB, va tractar de superar l'asimetria normativa entre els diferents territoris històrics. Alguns autors assenyalaren la necessitat de superar l'etapa de «conservació» del llegat peculiar de cada un dels tres furs civils (el de Biscaia, el de la Terra d'Ayala i el de Guipúscoa) per extreure'n els elements comuns del dret civil basc i dur-ne a terme una

². MERINO JARA, Cesar. Los pactos sucesorios en las Comunidades Autónomas de régimen común (aspectos fiscales) "Revista del Colegio de Abogados de Cáceres" 67 (2017) 41-49.

regulació moderna «utilitzant el Dret privat propi com un element més d'identitat col·lectiva i de cohesió interterritorial».³

Un problema que tenia aquesta llei era que no determinava qui té capacitat per atorgar el pacte successori. Per resoldre aquestes llacunes s'havia d'utilitzar la jurisprudència del País Basc, a part de la naturalesa del pacte.⁴ Cal assenyalar els treball per a donar nova coherència i utilitat a les disposicions regulades el 1992 i modernitzar-les.

Podem destacar, que la Llei admetia diversos tipus de pactes, però no reconeixia els pactes successoris de renúncia ni els dispositius. Sí que ho plantejaren els membres de la Universitat del País Basc, el 2011, en les seves bases per a un nou règim. Finalment la Llei 5/2015, de 25 de juny, de Dret Civil Basc, que substituï la de 1992, va regular, en el seu capítol III, els pactes successoris al País Basc. Els pactes successoris permeten que el titular dels béns pugui disposar d'ells *mortis causa*. També es pot renunciar als drets successoris en vida del causant de la mateixa i que es pugui disposar dels drets successoris pertanyents a l'herència d'un tercer amb el seu consentiment. La Llei 5/2015 estableix que la donació *mortis causa* de béns singulars serà considerada un pacte successori, de la mateixa manera que una donació universal *inter vivos*, excepte en el cas d'estipulació en contrari (article 102).

3.2. Navarra.

La comunitat foral de Navarra és la que mes amplitud dona a la validesa dels pactes successoris.⁵ La regulació dels pactes es troba a la Compilació de Dret Civil Foral de Navarra («Fuero Nuevo», FN), concretament en els articles 172 a 183. Aquesta Llei, la Llei 1/1973, d'1 de març, per la que s'aprova la Compilació de Dret Civil Foral de Navarra, dona molta importància a la unitat de la família.⁶ La llei aborda els «pactos de institución» i en els articles 172-176 ofereix una sèrie de disposicions generals sobre els pactes o contractes successoris, on es diu que el pacte successori pot establir, modificar, extingir o renunciar drets de successió *mortis causa* d'una herència, o part d'ells, en vida del causant de la mateixa. Són nuls els pactes successoris no atorgats en capitulacions matrimonials o en altra escriptura pública.

El dret civil navarrès destaca per admetre els tres tipus de pactes successoris:

- Pactes d'institució, de l'article 177 a 183 (FN). Es bàsicament un negoci jurídic *mortis causa*, sobre una successió futura.
- Pactes de renúncia, articles 155,156 i 301 (FN).
- Pactes dispositius de l'herència d'un tercer, article 172 (FN). És l'única Llei Foral que permet incloure un tercer com a causant de l'herència. S'exigeix però, el consentiment exprés del tercer, però no la seva participació en el pacte.

3.3 Galícia.

³. ASUA GONZÁLEZ, Clara (et al). *Estudios sobre derecho sucesorio vasco (bases para un nuevo régimen)*. Bilbao: Universidad del País Vasco. Departamento de Derecho Civil, 2011.

⁴. LANDER FERNÁNDEZ, Nuria. «El régimen sucesorio de la comunidad autónoma del País Vasco». A: «Regímenes económico-matrimoniales y sucesiones». Vol. 2. Juan Luis Gimeno y Gómes Lafuente i Enrique Rajoy Brey (coord). Navarra: Civitas, 2008. P. 1303-1354.

⁵. GIMENO Y GÓMEZ LAFUENTE, Juan Luis. «El régimen sucesorio de la comunidad foral de Navarra». «Regímenes económico-matrimoniales y sucesiones». Vol. 2. Juan Luis Gimeno y Gómes Lafuente i Enrique Rajoy Brey (coord). Navarra: Civitas, 2008. P. 1303-1354. P. 1231-1302.

⁶. LUQUIN BERGARECHE, Raquel. «Pactos sucesorios en Navarra». A: GETTE ALONSO, María del Carmen y SOLÉ RESINA, Judith. «Tratado de Derecho de Sucesiones». Tomo 1. Navarra: Civitas, 2016. P. 1475 i següents.

La Compilació de Dret Civil de Galícia del 2 de setembre de 1963 va ser substituïda per la Llei de Dret Civil de Galícia, de 24 de maig de 1995, Aquesta disposició va ser finalment derogada per la Llei 2/2006, de 14 de juny de 2006, de Dret Civil de Galícia (LDCG), concretament als articles 209 a 227.⁷ Aquesta llei admet tres tipus de pactes:

- “*Pactos de mellora*” (article 214): es tracta d’un pacte en el que un ascendent institueix successors als seus descendents d’uns bens concrets. Com a punt especial d’aquesta figura es pot destacar una causa d’ineficàcia en la premoriència de l’instituit.
- “*Mellora de labrar e posuir*” (articles 219 a 223): és una figura de caràcter familiar, que tradicionalment era un pacte d’ús agrari, destinada a protegir les petites explotacions pageses dels mals de la divisió hereditària, però que s’ha anat estenent a altres àmbits. Només funciona entre ascendents i descendents.
- “*Apartamento*” (article 226): és un pacte que té moltes semblances amb la definició, ja que es renuncia a la condició d’hereu forçós a canvi de l’adjudicació de béns.

3.4 Aragó.

Els pactes successoris, a Aragó, es troben regulats al Real Decret Legislatiu 1/2011, de 22 de març, del Codi de Dret Foral de Aragó (CDFA), en el títol 2 del llibre tercer sobre la successió paccionada. L’article 317 del CDFA diu: “*La sucesión se difiere por pacto, por testamento o por disposición de la ley*”. Una de les seves principals característiques és que el dret aragonès, un poc com fan altres drets específics, admet i regula diferents tipus de pactes successoris, que són:

- Institució a favor del contractant.
- Institució per després dels dies.
- Institució del present.
- Institució recíproca.
- Pacte a favor de tercers.
- Pactes successoris de renúncia.

Els articles 486 i 487.2 determinen que la legitimitat per realitzar aquests pactes no està limitada a la família ni al conjuge.

3.5 Catalunya.

En els orígens s’exigia el matrimoni, entre altres requisits, per acceptar la successió contractual. Però actualment, gràcies a la Llei 10/2008, de 10 de juliol, del Codi Civil de Catalunya, en el Capítol I «Els pactes successoris», del Títol III «La successió contractual i les donacions per causa de mort», del Llibre IV «Successions». El legislador ha eliminat els requisits anteriors, deixant tan sols el de formalitat *ad solemnitatem*. Donant així un nou impuls a la figura, ja que per la complexitat de l’anterior regulació anava en camí de quedar en desús.

⁷. FERNÁNDEZ LÓPEZ, Roberto Ignacio. «Los pactos sucesorios del derecho civil de Galicia desde la perspectiva tributaria». “Dereito” 23 (2014) 1-29.

Els pactes successoris es troben regulats als articles del 431.1 al 431.30 del CCCat. La figura s'assimila més als llegats que a la institució d'hereu. Els pactes successoris són, segons el dret civil català, aquells contractes o convenis subscrits entre vius (*inter vivos*), que tenen per objecte ordenar la successió per al moment de la mort (*mortis causa*) d'algun dels atorgants, sigui per via universal, mitjançant la institució d'hereu (anomenats heretaments), o per via particular, mitjançant la realització d'atribucions a títol particular.

El pacte d'heretament pot afavorir una o diverses persones amb la qualitat d'hereu (si l'afavorit és part del pacte) o amb la crida a l'herència (si l'afavorit no és atorgant del pacte, en el qual cas la seva qualitat d'hereu només es farà efectiva en el moment de la mort del causant si el pacte no ha estat revocat pels atorgants o no ha quedat sense efecte per qualsevol altra causa).

Els pactes successoris tenen caràcter familiar, ja que hom només pot atorgar-los amb les persones següents: el cònjuge o futur cònjuge, la persona amb qui conviu en unió estable de parella, els parents en línia directa sense limitació de grau en línia col·lateral dins del quart grau, en ambdós casos tant per consanguinitat com per afinitat, els parents per consanguinitat en línia directa o en línia col·lateral, dins del segon grau, de l'altre cònjuge o convivent.⁸

3.6. Illes Balears

La Llei 5/1961, del 19 d'abril, que aprovà la Compilació del Dret Civil Especial de les Illes Balears, fou modificada per la Llei 8/1990, del 28 de juny, de Compilació de Dret civil de Balears, i donà lloc al Decret Legislatiu 79/1990, del 6 de setembre, pel qual s'aprovà el text refós de la Compilació del Dret Civil de les Illes Balears, estructurat en un Títol Preliminar; un Llibre Primer que conté les disposicions aplicables a l'illa de Mallorca, en el Títol II del qual (articles 6-53) tractava de la matèria successòria; un Llibre Segon, que contenia les disposicions aplicables a l'illa de Menorca, que, per la remissió que feia a l'article 65, eren les mateixes que les de l'illa de Mallorca, amb l'excepció dels pactes successoris que no eren admesos; i un Llibre Tercer, relatiu a les disposicions aplicables a les illes d'Eivissa i Formentera, en el Títol II del qual (articles 69-84) també tractava de les successions. Finalment, cal assenyalar que per la Llei 3/2009 del 27 d'abril, sobre causes d'indignitat successòria i desheretament, es modificaren determinats articles i se n'afegiren uns altres a la Compilació.

Miquel Massot⁹ es refereix a dos principis importants en parlar dels principis successoris balears. En primer lloc parla de la gran importància que tenen els principis generals en el dret balear, sobretot a partir de la reforma operada per la Llei 8/1990, de 28 de juny, del Parlament de les Illes Balears. En segon lloc, deixa clar que els principis successoris romans no regeixen a les Pitiüses, per tant només ho fan a Mallorca i Menorca, ja que l'article 69.2 de la Compilació ens diu que el testament i el pacte successori seran vàlids encara que no contenguin la institució de l'hereu o que aquesta no compregui la totalitat dels béns.

La necessitat de la institució d'hereu per a la validesa del testament es recull a l'article 14 de la Compilació. Això suscita algunes consideracions: no és necessari emprar la paraula hereu, basta amb alguna disposició del testador de la qual es pugui deduir aquesta qualitat; el testament es ineficaç, i per tant també la institució d'hereu, en el supòsits de premoriència, repudiació o falta d'acceptació de l'hereu; supòsits excepcionals sense la institució d'hereu, en trobam dos: els supòsits del testament revocatori i del reconeixement de fill extramatrimonial.

⁸. EGEA FERNÁNDEZ, Joan, FERRER I RIBA, Josep, ALASCIO CARRASCO, Laura. *Comentari al Llibre Quart del Codi Civil de Catalunya, relatiu a les successions*. Vol. II. Barcelona: Atelier, Llibres jurídics, 2009.

⁹. MASSOT, Miquel. «Una reflexió, al començament del segle XXI, sobre la vigència a Mallorca i Menorca dels principis successoris romans». Discurs d'apertura del curs pronunciat el 26 de novembre de 2003. «Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de las Islas Baleares» 7 (2004) 5-33.

La universalitat de la institució d'hereu es defineix a partir que l'hereu és cridat a tots els bens, drets, obligacions i deutes del causant. És a dir, a la universalitat del seu patrimoni, amb les úniques excepcions dels béns especialment llegats i dels que pugui reclamar els legitimaris. A la compilació es troba regulat a l'article 15, que resumidament diu que si al testament només hi ha legataris, automàticament es convertiran en hereus universals. Al Codi Civil el tema és totalment diferent i l'article 764 determina que serà vàlid el testament, encara que no compregui tots els bens, sempre que compleixi les disposicions testamentaries fetes d'acord amb les lleis. En el dret Balear també es possible una disposició limitada als llegats. Però en lloc de fer-se amb testament s'ha de fer per via del codicil, i seran els hereus legítims els qui hauran de lliurar els llegats.

La perdurabilitat de la condició d'hereu parteix del fet que dins el dret romà la figura de l'hereu tenia vocació de permanència. L'article 16 de la Compilació diu que qui és hereu ho és sempre i, en conseqüència, es tendran per no posats en la seva institució la condició resolutòria i els termes suspensiu i resolutori, recollint totalment la tradició romana.

La incompatibilitat de les successions testades i intestades és la conseqüència dels principis anteriors. Aquest principi està regulat a l'article 7 de la Compilació que diu que la successió intestada només podrà tenir lloc en defecte de nomenament d'hereu. A diferència dels articles 658 i 764 del Codi Civil que permet ambdues successions.

Com diu Eduardo Martínez-Piñero: "el sistema successori romà derivat d'aquests principis, no tan sols resulta un sistema indubtablement lògic d'ordenar la successió per causa de mort, sinó que, malgrat els profunds canvis socials, econòmics i familiars experimentats al llarg dels temps, continua essent avui un sistema que respon degudament a les necessitats i exigències pràctiques actuals i, en conseqüència, i això és el decisiu, funciona bé i amb normalitat a Mallorca i Menorca, i no genera, en la realització diària, problemes que en puguin aconsellar la modificació".

4. Els pactes successoris en la Compilació del Dret Civil Balear

En aquest apartat estudiarem l'origen del dret successori balear i concretament de la definició. En primer lloc cal matisar que el dret successori balear ha tengut i té una carència normativa important i, per tant, el dret successori resulta ser un dret molt basat en principis,¹⁰ (i d'una manera específica en els principis successoris del dret romà. Aquests principis són vàlids per a construir les columnes que suporten el pes de l'edifici successori. (Massot).

És important puntualitzar que amb la reforma operada per la llei 8/1990 de 28 de juny, del Parlament balear, els principis generals han agafat molta importància de fons dins el nostre dret, ja que varen passar a ser directament aplicables a falta de llei o costum, a més del seu caràcter d'element d'interpretació i d'integració del nostre ordenament jurídic (Massot).

4.1. Orígens històrics.

La definició deriva del dret romà i el seu origen legal neix el 1274 amb el Privilegi del Rei Jaume I. Els reis Jaume I, el 1274, i Sanç I, el 1319, atorgaren tres privilegis que instituïen la definició en el Regne de Mallorca. Les fonts de dret d'aquest instrument eren el dret propi, el dret canònic i el dret consuetudinari. La Compilació del dret civil balear, en el seu text refós de 6 de setembre de 1990, establí, referint-se en exclusiva a Mallorca, que l'herència es transmetia per testament, per llei

¹⁰. LIODRÀ GRIMALT, Francesca. «El dret successori balear: de conjunt inorgànic a unitat vital, si el llegim a la llum dels seus principis». «Revista Jurídica de les Illes Balears» 14 (2016) 29-59.

i pels contractes regulats a la mateixa Compilació, i entre ells hi havia la definició o renúncia de drets successoris en ocasió d'una donació anterior o de present. Això es va canviar amb la Llei 7/2017, de 3 d'agost, que feia aplicable la definició a Menorca (article 65). D'altra banda, l'article 77 de la Compilació definia el caràcter Per la seva banda, l'article 77 de la Compilació definia el caràcter del finiment de l'legítima, propi d'Eivissa i Formentera, amb una clara remissió normativa a la regulació donada a la definició.

4.2. Problemes actuals.

Actualment aquesta institució ha plantejat diversos problemes, i per a poder-los trobar solució s'ha d'estudiar la definició utilitzant els criteris d'interpretació que la Compilació preceptua en el seu article 1. L'article 50 planteja la possibilitat de renunciar a la l'legítima i als altres drets successoris a canvi de «una donació, atribució o compensació». Analitzant els privilegis atorgats pels Reis de Mallorca veim que la institució es compon de:

- *un pressupost negocial*, la constitució de dot, que era una atribució patrimonial a títol lucratiu, perquè el pare estava obligat a dotar, imputant-la als seus futurs drets successoris d'origen legal.
- *un negoci unilateral*: la declaració de voluntat de la dotada que manifesta sentir-se satisfeta amb la dot rebuda per la qual cosa defineix al seu pare els seus futurs drets successoris i es compromet a no reclamar res més. Aquesta era l'estructura fins que s'incorporà l'article 50 de la compilació.

El pressupost del negoci de definició, és l'atribució patrimonial del pare o ascendent. Però fins que el descendent no accepta de manera unilateral aquesta atribució patrimonial, no és més que una bestreta de la l'legítima.

Per a què es produeixi la definició en sentit estricte, és necessari que el descendent manifesti que està satisfet amb l'atribució i es compromet a no reclamar res més (*pactum de non pretendo*): «no és una renúncia sinó que defineix estar satisfet».

Per a poder ser subjecte de definició s'han de complir dos requisits: ser descendent de línia recta i de primer grau. L'article 50 de la Compilació, exigeix l'emancipació per a poder produir-se la definició. El veïnatge civil ha de ser local en el moment de l'atorgament: mallorquina, eivissenca o formenterenga. No obstant això, no fa falta en el moment del negoci productor de l'efecte lucratiu. En ser un negoci formal, s'ha de formalitzar amb escriptura pública (article 50.4 CDCIB). La natura jurídica de la definició és un pressupost negocial (atribució patrimonial a títol lucratiu) i el negoci de la definició en sentit estricte. Un cop el descendent manifesta la seva satisfacció amb l'atribució realitzada pel causant, la definició serà irrevocable. Per tant és un negoci jurídic unilateral.

L'article 50 és confús ja que cataloga la definició de pacte successori i per tant correspon la qualificació de successió contractual. Però de cap manera estam davant d'un contracte, ja que és un negoci unilateral atorgat pel descendent, que renuncia als futurs drets de successió, en declarar que està satisfet del que ha rebut amb anterioritat mitjançant atribució patrimonial. Per tant ni és realment un contracte ni una renúncia simple. És una adquisició a títol gratuït, però no tributa com donació, sinó com títol successori lògicament sempre que existeixi un posterior negoci de definició.

El problema surt quan la definició no és coetània a l'atribució patrimonial. Amb el temps s'està produint una desnaturalització de la institució, ja que pot ocórrer que es realitzin donacions i amb posterioritat es firmi la definició o que l'anterior atribució patrimonial sigui una donació inoficiosa ja que produeix un avantatge tributari i el negoci és irrevocable.

L'atribució, pot ser menor a la l'legítima o també major, però no pot ser una donació inoficiosa. Una proposta per resoldre aquests problemes seria una redacció específica i clara sobre l'estructura

negocial de la definició. I en quan a la inoficiositat, s'hauria de redactar que en cas que succeís, es romp el negoci.

4.3. L'objecte de la definició. L'abast dels drets definits.

El seu objecte inclou l'àmbit dels futurs drets successoris que es renunciem. Històricament ho eren el complement de dot i els futurs drets successoris d'origen legal. El vigent article 50 estableix dos tipus de definició: definició de llegítima o definició a tots els drets successoris. Si no es fixa l'abast, s'entén sols a llegítima.

4.4. La problemàtica del testament anterior.

L'art 51 CDCIB impedeix que el descendent definit pugui adquirir els bens disposats pel seu ascendent en testament anterior a l'atorgament de la definició. La definició té natura de mecanisme de revocació del testament.

4.5. L'eficàcia negocial. Els trencaments de l'eficàcia.

Qui hagi atorgat definició, després no podrà reclamar els drets que ha definit.

Problemes que planteja l'eficàcia del negoci:

- Si no hi ha pressupost negocial, encara que s'hagi produït la definició, no té eficàcia. I a més, segons els especialistes mallorquins, no és suficient la clàusula d'imputació als futurs successoris. Ha d'anar acompanyat d'un efectiu desplaçament patrimonial.

- Tampoc té eficàcia una donació inoficiosa.

4.6. Propostes de solució. Les sentències del Tribunal Superior de Justícia de Balears en relació a l'eficàcia negocial.

a) L'atribució patrimonial ha de provenir del patrimoni respecte de l'ascendent al qual es defineixen els drets successoris. Per salvar els problemes que pot plantejar la divisió dels patrimonis dels progenitors es pot proposar acudir a la possibilitat de rebre bens suficients, amb els que satisfer-se, d'un sol patrimoni indicant quines quantitats o porcions procedeixen del patrimoni patern i del patrimoni matern atribuït a la porció que no està en el patrimoni d'un dels progenitors el caràcter com si fos d'un pagament de la llegítima amb bens extrahereditaris, i fent constar aquesta imputació a l'escriptura de donació. Aquesta modificació tancaria la possibilitat de pledejar al·legant la ineficàcia de la definició per manca de la preceptiva atribució patrimonial de part d'un dels progenitors als que ha definit. La solució a aquesta qüestió hauria d'encaminar-se mitjançant la reforma de l'articulat, aollint, clarament, aquesta possibilitat.

b) En relació a la premoriència del definit, s'anul·la la definició perquè mai arribà a ser legitimari. I l'atribució rebuda es converteix en una adquisició a títol gratuït i forma part del seu cabal relicte.

4.7. Computació i determinació de la llegítima quan un dels legitimaris ha definit els seus drets legitimaris.

Es calcularà determinant el valor del *relictum* en el moment de la defunció del causant. D'aquest valor, així determinat, se'n deduiran els deutes i les càrregues (sense comptar les imposades en el testament) i les despeses de darrera malaltia, enterrament i funeral. A aquest valor se li afegirà el donatum. Trobada la llegítima global, la llegítima individual dependrà del nombre de fills, que serà un terç o la meitat (article 42 CDCIB).

4.8. La preterició.

És quan el causant (de manera intencionada o no), no respecta el que correspon als legitimaris. L'existència de la definició impedeix al·legar preterició.

4.9. La premoriència del definit.

Si el definit premor al causant, es trenca l'eficàcia del negoci de la definició. Però es manté la donació i formarà part del seu cabal relict. S'ha de puntualitzar, novament, que aquestes afirmacions confirmen l'estructura negocial de la definició, que no pot ser qualificada de contracte.¹¹

5. La definició a Mallorca i Menorca

5.1. Què és la definició?

La definició consisteix en una donació d'un o diversos bens immobles de pares/mares a fills/filles a canvi de renunciar a la futura llegítima. Està regulada a l'article 50 i 51 de la Compilació de Dret Civil Balear.

La definició (article 50 CDCIB), aplicable inicialment únicament a l'illa de Mallorca (article 65 CDCIB), és un pacte pel qual els descendents legitimaris poden renunciar a la seva llegítima futura, o/i a qualsevol altre dret successori que els pogués correspondre en l'herència de l'ascendent (el «donant» en el negoci de «definició»), en contraprestació d'alguna donació que es rebí o s'hagi rebut.

5.2. Problemes teòrics.

Francesca Llodrà es planteja si la definició amb el supòsit de delació intestada a l'estirp del definit contradiu el principi "*nemo pro parte*", entre d'altres. En primer lloc, aquesta autora es planteja si és coherent la regulació de la definició (articles 50 i 51 de la Compilació, a partir d'ara CDCIB) amb el principi d'incompatibilitat de títols i amb el de la universalitat del títol d'hereu (en particular, amb el principi de la no vigència del predomini del *nomen* sobre l'*assignatio*).

Quan un descendent legitimari ha atorgat definició, la regla del primer paràgraf de l'article 51 CDCIB disposa quins efectes produirà això en l'obertura de la successió futura, respecte de la qual el descendent és un donatari definit i es computa la seva atribució per al càlcul de la base legitimària global (segon paràgraf de l'article 42 CDCIB). En concret, ens interessa el supòsit en el qual la definició no s'ha limitat a la llegítima, sinó que el descendent s'ha donat per definit en més de la llegítima, en qualsevol altre dret successori, o sigui, en tots els drets successoris que li poguessin haver correspost en l'herència futura del seu ascendent; i el causant mor intestat (tercer paràgraf de l'article 51 CDCIB: «Si el causant moria intestat i si la definició [...] no era limitada [a la llegítima], qui l'hagués atorgada no serà cridat mai; sí que ho seran els seus descendents, excepció feta que del

¹¹. FERRER VANRELL, Pilar. Ponència sobre la definitio (arts 50, 51 i 77 de la Compilació Balear). Palma: UIB, 1992.

pacte resulti expressament el contrari o que hi hagi altres descendents no renunciants o estirps d'aquests»).

Observam que si la successió de l'ascendent definidor és intestada, la CDCIB diu que el descendent definit (donatari) no serà cridat mai, és a dir, vendria a quedar desheretat *ex lege*, i, en el seu lloc, seran cridats els seus descendents, si n'hi ha, sempre que siguin els únics descendents en línia recta que tengui el causant (o que hi hagi d'altres descendents que no volen o no poden succeir) o que tots els descendents que tengui el causant siguin estirps de definits.

Aquesta solució és paradoxal ja que sabem que la renúncia (com és la definició) als drets successoris perjudica, com a regla general, al renunciant i a tota la seva estirp (per supletorietat dels articles 766 i 929 del Codi Civil). No obstant això, aquesta regla, com hem dit paradoxal, d'acord amb les regles generals sobre renúncia als drets successoris del CC, es presenta com a necessària o obligada en la CDCIB, pel fet que, si es donàs el supòsit de manca de descendents, a excepció de l'estirp del definit o definits, i no es cridàs dita l'estirp, entrarien com a hereus intestats els ascendents (o els col·laterals si avançam crides).

Així mateix, aquesta solució, que com hem dit exceptua la regla general dels efectes de la renúncia successòria en el CC, ens permet reflexionar sobre si la mateixa no contradiu, a més, dins l'àmbit de la Compilació, en primer lloc, el principi *nemo pro parte*, pel fet que s'obre la intestada perquè el causant definidor no té testament, però no es té en compte que té un definit en concepte d'hereu (com a mínim *ex re certa*); és a dir, un donatari que va rebre més que la llegítima. I, en segon lloc, sobre si la mateixa no contradiu també el caràcter universal del títol d'hereu, que podríem entendre que ve implícit en l'assignació feta al definit (per a la totalitat dels seus drets successoris). Cosa que ens hauria de dur a la solució de la incrementació forçosa (art. 24 CDCIB), enlloc de a l'obertura de la intestada.

Hem elaborat aquesta reflexió a partir de la resposta a aquestes dues preguntes que creiem que focalitzen bé el nucli de l'argument: En primer lloc, a què són cridats, via intestada, els descendents de qui va ser definit per més de la llegítima? La resposta podria ser que són cridats a la resta de l'herència, és a dir, a les quotes vacants; precisament, quotes sobre les que podria operar la incrementació forçosa a favor de qui va ser definit per la totalitat dels drets successoris, en un negoci que és una manifestació clara d'autonomia de la voluntat *mortis causa*. En segon lloc, amb quin «nom» (és a dir, títol successori) són cridats els descendents de qui va ser definit per més de la llegítima? Podem dir que són cridats, via intestada, a títol d'hereu. Per tant, creiem que és lògic, en aplicació dels tant reiterats principis successoris de la Compilació —*nemo pro parte, favor testamenti* i universalitat—, entendre que el descendent únic, definit per més de la llegítima, hauria d'ostentar, per negoci successori *inter vivos* (definició), la qualitat d'hereu evitant així, en el supòsit tractat, haver d'obrir la successió intestada (malgrat s'òbliga a favor de la seva estirp).¹²

6. El «finiment» de llegítima a les Pitiüses.

El «finiment» eivissenc, segons Josep Cerdà Gimeno, és un pacte successori renunciatiu, molt semblant al mallorquí i menorquí. La seva finalitat originària era la conservació indivisa del patrimoni familiar, mitjançant l'atribució de la titularitat única a un fill «hereu».

Els autors que s'han ocupat d'aquesta figura (J. Costa Ramon, C. García-Arango) arribaren a considerar aquests pactes com a una modalitat de pacte successori «renunciatiu» o «negatiu», mitjançant el qual el legitimari convé amb el causant la renúncia avançada a la seva legítima i altres drets hereditaris a canvi d'una compensació («donació» o «avantatge»). Cerdà Gimeno pensa, però, que una aproximació a l'essència d'aquests pactes hi permet detectar més aviat un negoci *inter vivos*.

¹². LIODRÀ GRIMALT, Francesca. El dret successori balear: de conjunt inorgànic a unitat vital, si el llegim a la llum dels seus principis. «Revista Jurídica de les Illes Balears» 14 (2016) 29-59.

Encara que en aparença és un negoci *mortis causa* que degut a la seva eficàcia és més aviat un negoci *inter vivos*: ja que ve a tenir resultat final no a la mort del disposant sinó en vida del disposant i respecte de les relacions pròpies actualment del mateix, per la qual cosa és un típic negoci *inter vivos*. Per això, en la seva interpretació s'hauran d'aplicar els criteris derivats dels negocis *inter vivos* (articles 1281 a 1289 CC).

La regulació d'aquests pactes parteix de l'article 77 del CDCIB quan estableix "Pel finiment de legítima el descendent legitimari major d'edat pot renunciar a la legítima o a quants de drets li puguin correspondre en l'herència de l'ascendent en contemplació d'una donació, atribució o compensació que l'ascendent o el seu hereu contractual li haguessin fet en vida d'aquell.»

El text obeeix principalment a la proposta realitzada pel jurista J. Vallet de Goytisolo que, amb retocs de la comissió de juristes de les Balears, va ser finalment aprovat. La principal diferència amb la definició és la descripció de la figura. Els pressupostos subjectius de constitució del pacte són:

- Renunciant: és el fill/filla emancipat. A diferència de la definició, el descendent del renunciament no ocupa el seu lloc, per dret de representació en la successió intestada del causant.
- Beneficiari: És l'ascendent, o el seu hereu contractual i en vida del mateix.

Els hereus del donant poden exigir la computació de la donació rebuda pel renunciament, per calcular la legítima. Es considera un negoci *inter vivos* i el pacte és irrevocable. Com element essencial del pacte és obligatori la formalitat entre escriptura pública. Com a expressió del document o bé com a un heretament a favor del fill que es casa, o bé en una donació per raó de matrimoni d'un fill, o bé per una donació conjunta als fills amb renúncia o bé en una donació remuneratòria de bens a determinat fill en atenció a la cura d'ell rebuda, etc.

7. Les conseqüències fiscals

Degut al model d'estat centralitzat instaurat a partir del Decret de Nova Planta de 1715, quan Felip V de Borbó va suprimir el dret públic mallorquí, però va deixar operatius aspectes importants del dret civil balear, es va entrar en una situació anòmala i contradictòria. El dret civil, en no ser actualitzat i revisat per l'ens institucional que l'havia vist néixer, ja que aquest ens, com a tal, havia deixat d'existir, va entrar en una fase d'estancament i de progressiva inadequació a les noves realitats socials. Tan sols en el règim autonòmic, a partir de la Constitució de 1978, es varen donar unes noves condicions que, si bé no representaven la recuperació legitimària del Regne de Mallorca com a ens de sobirania compartida, sí que posaven en marxa institucions autonòmiques amb competències delimitades, entre les quals hi ha el dret civil i competències de gestió en determinats aspectes tributaris. És aquest nou context institucional el que ha duit a la posada d'actualitat dels pactes successoris, sobretot amb l'aprovació de banda del Parlament de les Illes Balears de la Llei 22/2006, de 19 de desembre, de reforma de l'Impost sobre Successions i Donacions i la seva posterior modificació parcial per la Llei 6/2007, de 27 de desembre, de mesures tributàries i econòmico-administratives. La raó per la qual aquesta llei ha ajudat a actualitzar de definició és que ha rebaixat la càrrega tributària per a les adquisicions successòries *mortis causa* als contribuents més pròxims al causant, estenen els guanys de la definició, a través de l'article 56, en atorgar-li el caràcter de títol successori. Els pactes successoris, i en especial la definició els darrers temps han reviscolat amb molta força per mor del seu favorable tractament fiscal. Efectivament, avui en dia es possible deixar l'herència o part de l'herència als fills/filles (també als nets/netes legitimaris) sense morir i com hem dit amb un impacte fiscal molt reduït.

La Llei 22/2006 bonifica tributàriament les adquisicions *mortis causa*, però en el negoci de la definició exigeix una atribució patrimonial efectiva a títol lucratiu anterior a la mort del causant (i fins i tot pot ser anterior a l'atorgament de la definició). Per la qual cosa estarem més davant una adquisició *mortis causa*, que no davant una adquisició *inter vivos*. En la consulta vinculant a la Subdirecció General d'Imposts Patrimonials, Taxes i Preus Públics, nº 0508-05, a efectes tributaris es tracta la definició com una adquisició *mortis causa*, en considerar-se els pactes successoris com títols successoris als efectes de l'Impost sobre Successions i Donacions.¹³

Els impostos derivats dels pactes successoris, són impostos estatals cedits a les comunitats autònomes. Segons s'estableix a l'apartat dos de l'article 19 de la Llei Orgànica 8/1980, de 22 de setembre, de Finançament de les Comunitats Autònomes.

Són moltes les singularitats que volten els pactes successoris. Totes aquestes qüestions s'aborden des de la perspectiva civil, però a l'àmbit tributari tot just se n'extreuen conseqüències, probablement perquè no es produeixen molts de conflictes d'ordre tributari. Potser que la matèria fiscal pel que fa a pactes successoris estigui tan poc regulada perquè s'equiparava a l'herència per llegat, però això més que resoldre els problemes, els ha fet créixer. Amb la STS de 9 de febrer de 2016 i amb l'aprovació de la Llei 5/2015, de 25 de juny, de Dret Civil Basc s'ha incrementat el focus sobre la fiscalitat dels pactes successoris. I això ha provocat un procés de modificació de la normativa tributària foral.

7.1. Anàlisi per tipus impositius.

7.1.1. La fiscalitat dels pactes successoris a l'impost de successions i les donacions.

La definició és considerada jurídicament com un pacte successori, la qual cosa implica ser tractat de la mateixa manera que una herència als efectes de l'Impost de Successions, és a dir, és pagaria un 1% si es tractava d'una donació de pare a fill. La qual cosa l'ha fet molt atractiva en la perspectiva de la puja més que probable de l'impost de successions (art. 56 de la Llei 22/2006, de 19 de desembre, de reforma de l'Impost sobre Successions i Donacions).¹⁴

La definició ha suposat, de manera pràctica, l'eliminació de l'impost de successions entre conjugues, descendents i ascendents. Encara que és clar que no el vol suprimir, però si que vol rebaixar la càrrega fiscal per als més pròxims al causant (descendents, conjugue i ascendents). Als pactes successoris com la definició i el finiment, la llei 22/2006 els atribueix la condició de títol successori i en conseqüència són aptes per a l'aplicació dels beneficis fiscals propis de tals adquisicions. D'acord amb la Llei 29/1987, de 18 de desembre, de l'Impost sobre Successions i Donacions, en el seu article 3, constitueix el fet imposable d'aquest impost l'adquisició de bens i drets per herència, llegat o qualsevol altre títol successori. Això inclou els contractes i pactes successoris.

Per tant se'ls apliquen les normes tributàries de les successions: qualsevol deducció, bonificació o tipus de gravamen especial que sigui aplicable a aquestes. A no ser que una regla anterior prevegi de manera expressa que a una situació determinada li siguin aplicables les normes pròpies de les donacions. La meritació neix el dia en què se celebra el pacte.¹⁵

Caldria demanar-se, si no seria més lògic aplicar la normativa pròpia de la donació, quan es tracti d'atribucions de bens o drets en vida de l'instituent, ja que en ser a títol gratuït suposa una

¹³. SUANG HAO XU LI. «La diffinitio en Mallorca». Treball de fi de grau. UIB, 2013.

¹⁴. MAS COLOM, Miquel Àngel. La Definició: L'herència mallorquina i menorquina sense morir i sense quasi pagar impostos. DMS Consulting. <https://www.consultingdms.com/ca/la-definicio-lherencia-mallorquina-i-menorquina-sense-morir-i-sense-quasi-pagar-imposts/>

¹⁵. ARTAMENDI GUTIERREZ, Alberto. Visión integral de la fiscalidad de los pactos sucesorios. "Actualidad Jurídica Uría Menéndez" 42 (2016) 63-70.

situació anàloga a la de qui rep en donació uns bens. No obstant, el pacte successori té caràcter de «avançament de l'herència» i per tant la seva situació anàloga seria l'herència o el llegat. Aplicar les normes pròpies de les donacions, que no són tant avantatjoses, suposaria una discriminació a qui rep la seva herència per endavant, òbviament amb renúncia parcial o total a la seva herència futura.

Pel professor Artamendi Gutiérrez aquest argument no seria vàlid, perquè l'hereu que rep donacions en vida també veu en allò un avançament de l'herència, com per exemple la col·lació. Per tant Artamendi entén que, com a proposta de *lege ferenda*, el pacte successori amb atribució de bens en vida de l'atorgant hauria d'assimilar el seu tractament al d'una donació, tot i que, amb la normativa actual, això no és possible i ha de rebre el tractament de l'herència o llegat.

Pel que fa a l'acumulació, en considerar el pacte successori una adquisició *mortis causa*, no es produeix quan són dos pactes atorgats per un instituent en favor d'una mateixa persona. Per tant, es torna a produir una situació il·lògica, ja que aquelles persones que tinguin veïnatge civil en alguns dels territoris que permeten atorgar pactes successoris podrien enganar la norma d'acumulació de donacions, amb un risc fiscal mínim.

Una altra situació incoherent és el fet que és possible acumular una donació a un pacte successori amb el termini d'acumulació de fins a quatre anys. Així i tot, no es pot produir a la inversa: un pacte successori no es pot acumular a una donació. Estam davant una situació amb un resultat econòmic anàleg, però els resultats fiscals són divergents per complet.

En quant al termini de la liquidació de l'Impost de Successions i Donacions, existeix una gran controvèrsia quan es tracta d'atribucions de bens o drets en vida fruit d'un pacte successori. L'article 67 del Reglament de l'Impost de Successions i Donacions assenyala «Quan es tracti d'adquisicions per caua de mort, (...) sis mesos, comptats des del dia de la defunció del causant o des d'aquell en que sigui ferma la declaració de defunció». I com que el pacte successori és un negoci *mortis causa*, se li aplica aquesta norma, encara que l'impost es merita molt abans.

La Llei 29/1987, de 18 de desembre, de l'impost sobre successions i donacions fixa el seu fet imposable. I l'article 11.b) del reglament de l'impost sobre successions i donacions, aprovat per Reial Decret 1629/1991, de 8 de novembre diu: «Entre altres, són títols successoris als efectes d'aquest impost a més de l'herència i el legat, els següents: a) La donació *mortis causa*. b) Els contractes o pactes successoris.

I el mateix reglament diu que en cas de pactes successoris l'impost es meritara el dia que es produeixi l'esmentat acord. El legislador tributari equipara tots els pactes successoris a les adquisicions *mortis causa*, establint una regla específica en matèria de meritació.

Concretant ja a les Illes Balears, l'article 57 del Decret Legislatiu 1/2014, de 6 de juny, mitjançant el que s'aprova el Text Refós de Tributs cedits de Balears determina que «la donació universal i la definició (pacte successori balear), gaudiran de tots els beneficis fiscals inherents a les adquisicions hereditàries en la mesura que li siguin aplicables.» Per tant als pactes successoris se'ls apliquen les regles previstes per a les adquisicions *mortis causa* com per exemple la base imposable, la base liquidable, el tipus de gravamen, el deute tributari, etc...

El catedràtic Isaac Merino Jara conclou el seu article advocant per una reforma del Codi Civil que prevegi, com a regla general, els pactes successoris, i, una reforma de la legislació tributària, estatal i autonòmica, que es refereixi a ells de manera més extensa.¹⁶

7.1.2. La fiscalitat dels pactes successoris en l'IRPF.

Un cop exposat el tractament del pacte successori a l'Impost sobre Successions i Donacions, l'IRPF no hauria de reportar majors dificultats. Ja hem vist que es tracta d'una adjudicació *mortis causa* i aplicant l'article 33.3.b) de la Llei 35/2006, de 28 de novembre, de l'Impost sobre la Renda

¹⁶. MERINO JARA, Cesar. Los pactos sucesorios en las Comunidades Autónomas de régimen común (aspectos fiscales) "Revista del Colegio de Abogados de Cáceres" 67 (2017) 41-49.

de les Persones Físiques («Llei de l'IRPF»): «S'estimarà que no existeix guany o pèrdua patrimonial en els següents supòsits (...) amb ocasió de transmissions lucratives per causa de mort del contribuent». Per tant en pactes successoris no es paga IRPF. De tota manera la DGT no compartia aquesta versió, ja que assimila el pacte successori amb atribució de béns i drets en vida del causant a una donació. No obstant això, la Sentència del Tribunal Suprem de 9 de febrer de 2016, en relació a la *apartación gallega*, ha suposat un gir important d'aquest plantejament, ja que es manifesta que es tracta d'un negoci jurídic *mortis causa*.

7.1.3. La fiscalitat dels pactes successoris en la fiscalitat indirecta (Impost sobre Transmissions Patrimonials i Actes Jurídics Documentats).

En principi el pacte successori en estar subjecte a l'Impost sobre Successions i Donacions, no resta subjecte a l'Impost sobre Transmissions Patrimonials i Actes Jurídics Documentats. Malgrat tot, hi ha una excepció: quan es revoca o esdevé ineficaç el pacte successori, ja que provoca la devolució de les prestacions, per tant ja no estaria subjecte a l'Impost de Transmissions Patrimonials i Actes Jurídics Documentats i ja res impediria la subjecció a AJD.

7.1.4. La fiscalitat dels pactes successoris a l'impost sobre l'increment del valor dels terrenys de naturalesa urbana.

Aquí el problema no és de qui ha d'abonar aquest impost, ja que és obvi que li toca a l'instituït. El dubte és el termini per a la seva presentació. La norma relativa no fa cap esment a la mort del causant, es limita a indicar que «Quan es tracti d'actes per causa de mort, el termini serà de sis mesos prorrogables fins a un any a sol·licitud del subjecte passiu». Per tant, resta aclarit que el termini per liquidar la Plusvàlua Municipal en el cas de pacte successori és sempre de sis mesos.¹⁷

Si se transmet un immoble urbà, seran aplicables tots els beneficis fiscals establerts per a les transmissions "*mortis causa*", i en particular la bonificació fins al 95% de la quota que poden regular els Ajuntaments en les seves ordenances en virtut de l'establert a l'art. 108.4 del RDLegislatiu 2/2004 (Llei Reguladora de les Hisendes Locals).

7.2. Anàlisi per illes.

7.2.1. Menorca.

La Compilació de Dret Civil de les Illes Balears va ampliar, des del 6 d'agost de 2017, l'aplicació de la figura de la donació amb definició, també coneguda com a "herència en vida", a Menorca, i el primer any de vigència va suposar un estalvi fiscal de més de 4,3 milions d'euros per als menorquins i menorquines en la transmissió de béns als seus fills o filles.

La reforma va suposar que els pactes successoris per definició i la donació universal fossin també aplicables a Menorca. Així, els menorquins i menorquines es podien també acollir a la figura jurídica de la donació amb definició, un tipus de pacte successori que permet donar en vida béns (a canvi de renúncia a la legítima) als fills amb la tributació pròpia de les successions (més beneficiosa)

¹⁷. ARTAMENDI GUTIERREZ, Alberto. Visión integral de la fiscalidad de los pactos sucesorios. "Actualidad Jurídica Uría Menéndez" 42 (2016) 63-70.

i no de les donacions, més onerosa, tant que a Menorca costava un mínim d'un 6% més que a Mallorca donar un bé a un fill en vida.

El balanç de primer any en què els menorquins s'han pogut acollir a la donació amb definició ha evidenciat un importantíssim estalvi fiscal. Fins a la reforma, tota donació en vida venia gravada pel tipus general de l'impost de donacions, que tot i les diverses reduccions disponibles, té un tipus progressiu que arranca amb el 7,65% i que pot arribar segons l'import fins al 34% del valor de l'immoble. Aquest canvi legislatiu va permetre equiparar aquesta donació en vida a la successió hereditària.

Els avantatges fiscals d'equiparar aquestes donacions amb definició a les condicions de la successió hereditària són dos:

- D'una banda, la persona que rep el bé no l'ha d'incloure com a guany patrimonial a la seva declaració de renda (IRPF). Aquest canvi es va donar a partir de la Sentència del Suprem de 9 de febrer del 2016, que va ser després traslladada a la normativa fiscal estatal.
- D'altra banda, s'aplica a la donació el tipus aplicable a les herències, que és d'1% per als primers 700.000 € de donació, moltíssim més baix que el que correspon a les donacions.

Per exemple, la donació en condicions normals d'un pis amb un valor de 120.000 € a un fill abans d'incorporar aquest canvi normatiu suposaria haver de liquidar 15.640,00 € en concepte d'impost de donacions. Amb la donació amb definició, o "herència en vida", només es pagarien 1.200,00€ d'impost de successions. És a dir, es pagarien 13 vegades menys impostos.

Aquesta gran diferència pel que fa a la tributació explica que s'hagin verificat 165 d'aquestes donacions amb definició a Menorca d'ençà que el canvi de normativa es va fer efectiu, sobre bens immobles per un valor total de 50 milions d'euros. D'aquestes operacions, 78 corresponen al 2017 i 87 més a l'any 2018 (fins finals de setembre).

Això ha suposat un estalvi fiscal pels menorquins de 4,3 milions d'euros, 2 milions pel període entre 6 d'agost i 31 de desembre de 2017, i 2,3 milions més pel període entre 1 de gener i 30 de setembre de 2018. L'estalvi mitjà seria de més de 26.000 € per cadascuna d'aquestes donacions d'immobles a favor de descendents.

7.2.2. Les Pitiüses.

Com ja hem vist el finiment té moltes semblances amb la definició, com es comprova amb la remissió que es fa a l'articulat de la Compilació (article 77) a les normes de la definició, per tant les consideracions de tipus fiscal que es poden fer respecte a la definició es mantenen idèntiques respecte al finiment pitiús.

El Consell Assessor per al manteniment, la conservació i la defensa del Dret Foral d'Eivissa i Formentera es va crear per l'acord del ple del Consell Insular d'Eivissa i Formentera del 27 de novembre de 1998, on s'aprovà el seu Reglament, el qual va ser modificat per l'acord del ple del mateix Consell Insular de 28 de juny de 2004.

Aquest Consell Assessor expressa una voluntat ferma i inequívoca de defensa del Dret Civil propi de les illes d'Eivissa i Formentera i és una mostra diàfana de la manifesta, explícita i específica particularitat jurídica pitiüsa en l'àmbit del Dret privat, que en el seu moment es va concretar en la Comissió de Juristes d'Eivissa i en el text i significació de la Compilació de 1960, dividida en tres Llibres, un per a Mallorca, un altre per a Menorca, i el tercer, per a Eivissa i Formentera, dels quals avui som hereus. Actualment, tot això va en consonància, a més, amb la intangible tradició històrica que hem de respectar, així com va en consonància amb el text de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears (articles 6.2, 7, 10.23, 50.2 i 52.1.a, segons la redacció de 1983, i articles 9.3, 10, 30.27, 87.2,

94.1. lletra a i lletra e, 97.2 i 99.2, segons la redacció vigent, de 2007), i amb el text de la Compilació de Dret Civil de les Illes Balears vigent, aprovada, com a text refós, pel Decret Legislatiu 79/1990, de 6 de setembre, també amb tres Llibres.

Un altre fonament d'aquest Consell Assessor el tenim en la iniciativa legislativa que l'Estatut d'Autonomia atribueix al Consell Insular d'Eivissa, i ara també al Consell Insular de Formentera, davant el Parlament de les Illes Balears, qüestió inèdita fins al dia aquesta competència d'iniciativa legislativa en matèria de Dret Civil per part dels consells insulars, però que és coherent amb la voluntat de defensa, recolzament i ple suport a la tradició jurídica autòctona de cada illa.

El Consell Assessor es va constituir el 19 de gener de 2005, d'acord amb aquesta darrera normativa d'organització de l'any 2004. El Consell Assessor és un òrgan adscrit a la presidència del Consell Insular d'Eivissa. Una mostra important de la feina desenvolupada per aquest Consell Assessor es va centrar en l'elaboració, el maig de 2006, d'un informe sobre el projecte de llei de reforma de l'impost de successions i donacions, en el que afectava el Dret civil de les Pitiüses.

A la molt important sessió de dia 3 de maig de 2006 es va acordar redactar tot un seguit important -i llarg- d'observacions i de consideracions, les quals varen ser acceptades, totes elles, per part del Parlament de les Illes Balears, amb la qual cosa el text de la llei aprovada -i ara, dissortadament, en tràmit de reforma- conté les singularitats pròpies del Dret Civil de les Pitiüses: Llei 22/2006, de 19 de desembre, de reforma de l'impost sobre successions i donacions, tant al text normatiu com, també, a l'exposició de motius, on també hi vàrem participar, proposant observacions i consideracions que varen ser acceptades. D'aquesta manera les institucions civils autòctones, com ara els pactes successoris, i d'altres, seguint l'exemple de la novíssima legislació fiscal catalana, han reviscut i s'han emprat de bell nou, i fiscalment han rebut un tracte que ha fet que el públic les hagi emprat i no, com abans, en què hom optava per no sotmetre's a algunes d'elles perquè pujava molt el que s'havia d'abonar en concepte d'impost de successions i donacions (econòmicament era contraproduent emprar algunes figures civils autòctones, per massa cares). La qüestió, que ha tingut una transcendència cabdal per al present i per al futur, va fer que, a la sessió de dia 7 de febrer de 2007, en una reunió conjunta, que va tenir lloc a la ciutat d'Eivissa, entre el nostre Consell Assessor pitiús i la Comissió Assessora de Dret Civil de les Illes Balears, hom digués que havia «pagat la pena el treball realitzat per aquest Consell Assessor, i pel Parlament de les Illes Balears que va acceptar totalment i absoluta aquelles observacions i consideracions que se li feren».

El fonament d'aquest informe es el següent: «No recull [el Projecte de llei] les singularitats, prou notòries, existents a nivell successori a les Pitiüses (és una norma pensada únicament per a Mallorca, no per a Eivissa i Formentera) i fins i tot a Menorca, illa darrera aquesta on no s'hi apliquen les institucions de la definició ni les donacions universals. (...) Totes aqueixes observacions es prenen per la unanimitat dels presents, amb un debat molt profitós on tots intervenen en pro de la defensa del nostre Dret civil pitiús, també de cara a una qüestió de tanta importància com ara la present, relativa al seu enfocament de Dret de successions i donacions en l'aspecte estrictament fiscal i a les necessitats que es recullen, acuradament i d'una manera detallada, totes les singularitats i especificitats existents a les Illes Pitiüses, que el text del Projecte de llei respecte al qual es fan les observacions, no ha acabat de recollir».

Particularment, cal fer menció de la feina desenvolupada, per aconseguir que la qüestió arribés a bon port, per la vocal Olga Cardona Guasch, membre de la Comissió Assessora de Dret Civil de les Illes Balears i del nostre Consell Assessor, que facilità la tasca i potencià el resultat final, ben favorable als interessos del Dret civil de les Pitiüses i a la seva actualització, també en matèria fiscal. Per això, és evident que el projecte de llei de mesures tributàries i economico-administratives que ha presentat el Govern de les Illes Balears, en el que suprimeix el tractament fiscal d'institució hereditària dels pactes successoris de les Pitiüses (que ara tributen a l'1%), per a equiparar-los a donacions inter-vivos (que tributen al 7%), s'ha de modificar d'una manera obligada i necessària, sobre la base del que s'ha dit i del que el propi Consell Assessor va acordar amb data 3 de maig de

2006. D'aprovar-se el que es proposa s'estarà vulnerant d'una manera clamorosa la tradició jurídicocivil autòctona i el tractament i joc intern de les institucions, així com es obvi que es causarà una discriminació en matèria fiscal evident, i inconstitucional, entre els ciutadans d'unes illes (les Pitiüses) i l'altra illa (Mallorca; Menorca no ve al cas, ja que allí no hi ha pactes successoris), perquè a Mallorca sí que es manté el caràcter d'institució hereditària de les institucions equivalents (i tributaran a l'1%). Confiam en què, d'igual manera que l'any 2006 es va fer cas del que s'assenyalà pel Consell Assessor pitiús, perquè el projecte de Llei d'aleshores no acabava de reconèixer totes les institucions civils d'Eivissa i Formentera, ara, una vegada que la qüestió durant aquest any 2007 ja havia reeixit fiscalment i les institucions civils de les Pitiüses començaven a reviscolar (com ara els pactes successoris i el seu ús efectiu), que no es canviï; en aquest cas, que no es canviï per a pitjor.¹⁸

8. Conclusions.

1. Els pactes successoris són un mètode de delació successòria, que es caracteritza en què permet deixar bens i drets a l'hereu abans de la seva defunció. Per tant, suposa un lliurament de l'herència en vida.
2. Aquest instrument està prohibit en el dret comú per l'article 1271 del Codi Civil. En canvi els veïns civils de les comunitats amb drets civils forals i especials com el País Basc, Galícia, Navarra, Aragó, Catalunya i les Illes Balears, si que tenen l'opció d'utilitzar aquesta eina.
3. Els pactes successoris, i en especial la definició, en els darrers temps han cridat molt l'atenció per mor del seu favorable tractament fiscal.
4. La definició és considerada jurídicament com un pacte successori, la qual cosa implica ser tractat de la mateixa manera que una herència als efectes de l'Impost de Successions.
5. En tractar-se d'una adjudicació *mortis causa* i aplicant l'article 33.3.b) de la Llei 35/2006, de 28 de novembre, de l'Impost sobre la Renda de les Persones Físiques: «S'estimarà que no existeix guany o pèrdua patrimonial en els següents supòsits (...) amb ocasió de transmissions lucratives per causa de mort del contribuent».
6. En principi el pacte successori en estar subjecte a l'Impost sobre Successions i Donacions, no resta subjecte a l'Impost sobre Transmissions Patrimonials i Actes Jurídics Documentats. Malgrat tot, hi ha una excepció: quan es revoca o esdevé ineficaç el pacte successori, ja que provoca la devolució de les prestacions.
7. En el que respecta a l'impost sobre l'increment del valor dels terrenys de naturalesa urbana és clar que l'ha d'abonar l'instituït. El dubte és el termini per a la seva presentació. La norma relativa no fa cap esment a la mort del causant, es limita a indicar que el termini serà de sis mesos prorrogables fins a un any a sol·licitud del subjecte passiu, amb tots els beneficis fiscals establerts per a les transmissions "*mortis causa*".
8. Els beneficis fiscals evidents de la definició i el finiment han estat determinants a l'hora que Menorca s'incorporàs com a territori on la definició és vigent i que les Pitiüses hagin reclamat la continuïtat del pacte successori en la Compilació.

¹⁸. CUSTODIO NAVARRO, Àngel. Els pactes successoris de les Pitiüses i la qüestió fiscal. «Diario de Ibiza» 27/11/2007.

9. Vocabulari.

Causant. Persona física la mort de la qual obre la successió en tot el seu patrimoni.

Col·lació. Aportació de béns per part d'un hereu a favor dels altres cohereus per a poder participar en la divisió de l'herència.

Cridar. Designar una persona en un títol successori.

Definició. Varietat dels pactes successoris vigent a Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera (articles 50, 80 i 65 de la vigent Compilació), que consisteix en la renúncia definitiva que poden fer els fills o les filles emancipats a la llegítima del pare i de la mare o d'un d'ells, en compensació al dot o a la donació que aquests poden fer en vida als fills.

Delació successòria. Oferiment concret a diverses persones del grup de les que reben vocació hereditària per a acceptar una herència o repudiar-la.

Donació. Acte de liberalitat pel qual el donant disposa a títol gratuït d'una cosa o d'un dret a favor del donatari, que l'adquireix quan l'accepta.

Donatum. Conjunt de liberalitats fetes en vida pel causant, a computar pel càlcul de les legítimes.

Finiment. Pel finiment de llegítima el descendent legitimari major d'edat pot renunciar a la llegítima o a tots els drets que li puguin correspondre a l'herència del descendent en contemplació d'una donació, atribució o compensació que l'ascendent o el seu hereu contractual li hagin fet en vida d'aquell.

Inoficiós. Dit dels actes d'última voluntat, dots o donacions, quan lesionen el dret de llegítima.

Inter vivos. Són aquells actes jurídics que es produeixen entre persones vives, en contraposició als actes *mortis causa*.

Legitimari. Persona que té dret a reclamar una part del valor dels béns de l'herència pel fet de ser descendent, o pare o mare del causant.

Llegat. Disposició per causa de mort que implica una adquisició de béns a títol particular.

Llegítima. Dret d'obtenir un valor patrimonial en la successió d'un causant que, per ministeri de la llei, tenen alguns parents.

Mortis causa. És una expressió llatina que s'utilitza en Dret per referir-se a aquells actes jurídics que es produeixen o tenen efecte després de la defunció d'una persona.

Negoci jurídic. Acte jurídic voluntari lícit, els efectes jurídics del qual deriven i són configurats per la voluntat.

Negoci *mortis causa* o per causa de mort. Negoci jurídic que produeix efectes després de la mort del declarant o d'alguna de les parts.

Pacte successori. Són aquells contractes o convenis subscrits entre vius (*inter vivos*), que tenen per objecte ordenar la successió per al moment de la mort (*mortis causa*) d'algun dels atorgants.

Premoriència. Mort d'una persona abans que una altra o abans que un terme o una circumstància fixats prèviament.

Pressupost negocial. El negoci de la definició sols és eficaç si existeix el pressupost del negoci, una efectiva atribució patrimonial de banda del destinatari del negoci per a què la definició sigui eficaç.

Relictum. Determinació del valor dels bens que resten a la mort del testador i que constitueixen la seva herència menys els deutes i càrregues (excepte modes i llegats).

Renúncia. Extinció d'un contracte o una obligació per decisió d'una de les parts

10. Bibliografia.

- ARTAMENDI GUTIÉRREZ, Alberto. *Visión integral de la fiscalidad del pacto sucesorio.* «Actualidad Jurídica Uria Menéndez» 42 (2016) 63-69.
- ASUA GONZÁLEZ, Clara (et al). *Estudios sobre derecho sucesorio vasco (bases para un nuevo régimen).* Bilbao: Universidad del País Vasco. Departamento de Derecho Civil, 2011.
- CERDÀ GIMENO, José. «De los pactos de renuncia de herencia». «Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de las Illes Balears» 16 (2016) 465-475.
- EGEA FERNÁNDEZ, Joan, FERRER I RIBA, Josep, ALASCIO CARRASCO, Laura. *Comentari al Llibre Quart del Codi Civil de Catalunya, relatiu a les successions. Vol. II.* Barcelona: Atelier, Llibres jurídics, 2009.
- FERNÁNDEZ LÓPEZ, Roberto Ignacio. «Los pactos sucesorios del derecho civil de Galicia desde la perspectiva tributaria». «Dereito» 23 (2014) 1-29.
- FERRER VANRELL, Pilar. «Ponència sobre la definitio (arts 50, 51 i 77 de la Compilació Balear)». Palma: UIB, 1992.
- GIMENO Y GÓMEZ LAFUENTE, Juan Luis. «El régimen sucesorio de la comunidad foral de Navarra». «Regímenes económico-matrimoniales y sucesiones». Vol. 2 Juan Luis Gimeno y Gómes Lafuente i Enrique Rajoy Brey (coord). Navarra: Civitas, 2008. P. 1303-1354. P. 1231-1302.
- LANDER FERNÁNDEZ, Nuria. «El régimen sucesorio de la comunidad autónoma del País Vasco». A: «Regímenes económico-matrimoniales y sucesiones». Vol. 2. Juan Luis Gimeno y Gómes Lafuente i Enrique Rajoy Brey (coord). Navarra: Civitas, 2008. P. 1303-1354.
- LUQUIN BERGARECHE, Raquel. «Pactos sucesorios en Navarra». A: GETTE ALONSO, María del Carmen y SOLÉ RESINA, Judith. «Tratado de Derecho de Sucesiones». Tomo 1. Navarra: Civitas, 2016. P. 1475 i següents.
- LLODRÀ GRIMALT, Francisca. *El dret successori balear: de conjunt inorgànic a unitat vital, si el llegim a la llum dels seus principis.* «Revista Jurídica de les Illes Balears» 14 (2016) 29-59.
- MASSOT MIQUEL, Miquel. *Los principios generales del derecho sucesorio balear.* A. Derechos Civiles de España.
- MASSOT MIQUEL, Miquel. *Notes sobre la regulació de la successió intestada en el dret civil de les Illes Balears.*
- MASSOT MIQUEL, Miquel. *Los principios generales del derecho sucesorio balear.* A: *Derechos civiles de España.* Banco Santander Central Hispano. Vol. 8, 2000.
- MASSOT MIQUEL, Miquel. «Una reflexió, al començament del segle XXI, sobre la vigència a Mallorca i Menorca dels principis successoris romans». Discurs d'apertura del curs pronunciat el 26 de novembre de 2003. «Boletín de la Academia de Jurisprudencia y Legislación de las Islas Baleares» 7 (2004) 5-33.
- MERINO JARA, CESAR. *Los pactos sucesorios en las Comunidades Autónomas de régimen común (aspectos fiscales)* «Revista del Colegio de Abogados de Cáceres» 67 (2017) 41-49.
- RIVAS MARTINEZ, Juan José, «*Derecho de sucesiones Común y Foral*». Tom II. Madrid, 2004.

- SUANG HAO XU LI. «La difinitio en Mallorca». Treball de fi de grau. UIB, 2013.